

Utcanevváltozások Pozsony példáján

1. A pozsonyi utcanévváltozások vizsgálatának időszerűsége, előzményei. Nem szorul bizonyításra, hogy a településekhez kapcsolódó, azok belső területéhez köthető földrajzi nevek időbeli változ(tat)ásai hű lenyomatai az adott város vagy falu történelmi sorsfordulóinak. A helyi közterületek átnevezésének indítékai egyaránt lehetnek politikai-ideológiai, etnikai, nyelvi és helytörténeti indíttatásúak. Közülük a politikai-ideológiai okokra visszavezethető névváltoztatások általában hűen követik a mindenkor politikai – gyakran viszonylag rövid időn belül lezajló és egymással homlokegyenest ellentétes irányú – kurzusváltásait, megvalósítva ezzel a virtuális térfoglalást. Ezt nemcsak a különböző társadalomföldrajzi, etnikai kutatások (vö. ERÖSS 2009, 2017; ERÖSS–TÁTRAI–KOC SIS 2010), hanem a kérdéssel foglalkozó névtani vizsgálatok is egyértelműen igazolják (pl. KISS 1992, BALÁZS 1997, LANSTYÁK 1998, SZULOV SZKY 2002, T. SOMOGYI 2012).

A rendelkezésünkre álló adatok szerint a történelmi Magyarország második legnagyobb városa, Pozsony kiváló példa arra, hogy milyen hányatott sors vár annak a településnek az utcanévállományára, amelynek államjogi és politikai helyzetében egy száz év-századon belül többször is gyökeres változások történnek. Ám Pozsony számos utcájának és terének átnevezésére nemcsak a történelmi sorsfordulók idején és azokhoz szorosan kötődve került sor: meglepően gyakoriak voltak a névváltoztatások az egyes korszakokon belül is, ami rendkívül érdekessé teszi a szlovák főváros utcanévadás-történetének vizsgálatát.

A pozsonyi utcanévvel VINCZE LÁSZLÓ (1997) elsősorban a nevek szerkezeti viszonyainak szempontjából foglalkozott, de röviden kitért az egyes utcanévtörténeti korszakokra is. LOVISEK JÚLIA (2007) az 1918–1938 közötti időszak névváltozásainak az egyértelmű politikai okait tárta fel. E vizsgálatokhoz – kiindulásként – rendelkezésükre állt ORTVAY TIVADAR helytörténeti indíttatású munkája, amelyet Pozsony utcái és terei címmel először 1905-ben Budapesten adtak ki, majd 1991-ben a Püski–Regio reprint kiadásában látott újra napvilágot, legutóbb pedig 2008–2009 között a Kalligram Kiadó külön-külön kötetben jelentette meg az öt történelmi városrész (Óváros, Ferenc József-város, Nándorváros, Terézváros és Újváros) anyagát.

2013 eleje óta már létezik egy háromnyelvű (magyar–szlovák–német), a Pozsonyi Kifli Polgári Társulás által létrehozott, elektronikus formában működtetett ún. Ortway-adatbázis (<http://www.ortvay.eu>) is, amely az ORTVAY-féle eredeti, 245 utcanévet tartalmazó, kétnyelvű (magyar–német) anyagot kiegészítette, illetőleg folyamatosan kiegészíti a legfrissebb adatokkal, beleértve az említett városrészeken túli, a későbbiekben Pozsonyhoz (Bratislavához) került, valamint az azóta kiépült területek utcanévanyagát.

2. Pozsony történelmének, etnikai jellemzőinek áttekintése. Már a 11–12. századi oklevelekben olvashatjuk Pozsony várának nevét (1002: *Poson*, 1125 e.: *Posun*). A 13. században bajor hospesek telepedtek le itt, évszázadokra meghatározva a német jelleget. 1291-ben a polgárosodó település városi privilégiumokat kapott III. Andrástól. Zsigmond király 1405-ben tette szabad királyi várossá. Mátyás király idejében a város látványos fejlődésnek indult, 1467-től Mátyás haláláig (1490) egyetem is működött itt, a bolognai mintára

szervezett és berendezett Academia Istropolitana, ahol a kor neves tudósai oktattak – természetesen latinul. (*Istropolis* Pozsony újjörögösített neve. Az egyetem épülete a Ventur utca 3. alatt ma is áll.) A város Buda eleste után 1541-től 1784-ig a mindenkor magyar király székhelye és koronázóváros lett, 1848-ig a magyar országgyűléseket is itt tartották. Pozsony 1867–1918 között a soknemzetiségű Osztrák–Magyar Monarchia egyik legjelentősebb városa volt német, magyar és szlovák lakossággal.

Bár időközben Pest-Buda, illetőleg Budapest (1873) lett hivatalosan is a magyar főváros, az évszázadokon át német többségű településen a pozsonyi magyarság létszáma 1867-től kezdett látványosan növekedni. A 20. század első évtizedében a magyar jelenlét tovább erősödött: 1910-ben már mintegy 36%-os volt a magyarok aránya, míg a szlovákság lélekszáma változatlan maradt. A népszámlálások adatai jól szemléltetik a városban bekövetkezett etnikai változásokat (1. táblázat).

1. táblázat: Pozsony etnikai szerkezetének változása¹

Év	Lakosság (fő)	A különböző nemzetiségek %-os aránya			
		Németek	Magyarok	Szlovákok	Egyéb nemzetiségek
1880	66 000	56	16	22	6
1910	105 000	38	36	22	4
1921	122 000	27	21	43	9
1930	170 000	24	16	51	9
1940	190 000	21	13	52	14
1970	364 000	<1	5	90	5
2001	428 000	<1	4	91	5
2011	411 000	<1	4	92	4

Az I. világháborút követően, a 20. század folyamán Pozsony államjogi helyzetében négy rendkívül markáns, a helyi népesség etnikai szerkezetét alapjaiban átalakító változás következett be, amelyek mindegyike radikálisan megváltoztatta az utcanevék rendszerét, a névadási gyakorlatot is.

A város számára az első traumát a trianoni békediktátum okozta, amelynek következményeként 1920-ban elcsatolták Magyarországtól. Ugyanekkor létrehozták Szlovákiát, amely Csehország mellett az újonnan megalapított szláv államszövetség, Csehszlovákia tagállama lett. A polgári nacionalista csehszlovák állam második legnagyobb városaként Pozsony *Bratislava* néven a szlovák szövetségi állam fővárosának szerepét kapta meg. Nemcsak a város neve lett szlovák, hanem a hivatalos nyelv is. Ebben az időszakban a kényszerű és tudatos ki- és betelepítések következtében a népességen belül fokozatosan nőtt a szlovákok (és a csehek) aránya.

A következő meghatározó államjogi változást a második világháború kitörését követően élte át Pozsony a csehektől immár független, de fasiszta szlovák állam létrejöttével.

¹ Forrás: KOCSIS–KOCSIS-HODOSI 1998: 58, KOCSIS–TÁTRAI szerk. 2015: 35.

Ebben az öt éves periódusban az önálló Szlovákia fővárosaként Pozsonyban (Bratislavában) 1939–1944 között tovább emelkedett a szlovák lakosság számaránya.

1945 után következett be a harmadik sorsfordító változás: az újra létrehozott Csehszlovákia a szovjet érdekszférába kerülve szocialista köztársaság lett, s 1945–1970 között a szlovák főváros lakosságán belül a szlovákság aránya 90% lett. Az 1946–1949 közötti hírhedt népességcsere a német nemzetiségűek szinte teljes kitelepítését eredményezte az egykor német többségű városból, a magyar kisebbséget pedig 5%-ra csökkentette.

Szlovákia 1993-ban ismét elszakadt Csehországtól, függetlenné vált. Az immár polgári demokratikus szlovák köztársaság fővárosában a magyarok aránya további lassú, de folyamatos csökkenést mutat, habár mind a mai napig a magyarság a legjelentősebb nemzetiség 14 ezer főt meghaladó lélekszámaival.

3. A vizsgált névanyag és a vizsgálati szempontok. 2013 eleje óta a pozsonyi utcanévadások és utcanév-változtatások vizsgálatának legfontosabb forrása a már említett, ún. Ortvay-adatbázis. Szempontunkból csak azok az utcanévek érdekesek, amelyek egykor magyar nevet (is) viseltek, így azok a közterületek, amelyek a szlovák fennhatóság idején építkezések, valamint a város terjeszkedése révén újonnan jöttek létre, és eleve szlovák nevet kaptak, nem tartoznak érdeklődésünk körébe. Csak azoknak az utcanéveknek a 20. századi alakulását elemeztük, amelyek az eredeti ORTVAY-műben szerepeltek. Azzal a néhány utcával, amely – főleg a rakpartok átépítése és terület-összevonások következtében – a legutóbbi időszakban megszűnt, ugyanúgy foglalkozunk az átnevezések vonatkozásában, mint a mai térképeken is szereplő utcákkal. Ennek oka, hogy beletartoznak az eredeti korpuszba, és a jelen tanulmányban feldolgozott névváltozások többszörösen is érintették őket.

ORTVAY TIVADAR Pozsony történelmi városrészeinek német és magyar közterület-neveit és azok változásait az 1400-as évektől egészen az 1905-ig terjedő időszakra vonatkozóan regisztrálta. A már hivatkozott Pozsony város utcái és terei című, 1905-ben kiadott művében a 245 korabeli közterület bemutatását tűzte ki céljául. Legjobb tudása szerint – elsősorban levéltári kutatásokra támaszkodva – leírta történetüket, és ezzel együtt felsorolta, rendszerezte mindazokat a neveket, amelyek bármelyik forrásában (oklevélben, térképen stb.) előfordultak. Ez a kétnyelvű (magyar–német) regiszter igazi kincsesbánya mind a helytörténészek, mind a névtörténészek számára, hiszen névváltozások már a kezdetektől előfordultak, elsősorban az utcák természetes környezetének vagy szerepének megváltozása miatt. A 19. századig viszonylag kevés magyar megnevezéssel találkozunk, azok is alig változtak. Itt jegyezzük meg, hogy a legtöbb esetben az adatokat a mai írásmód, illetőleg helyesírás szerint közöljük, például a *Madács Imre-utca*-t *Madách Imre utca*-nak írjuk; a korábbi írásváltozatot csak a régebbi történeti felsorolásoknál követjük.

A 20. században bekövetkezett sorsfordulók, amelyek Közép-Európa magyarok, németek és szlovákok lakta területein erősen éreztették hatásukat, Pozsony utcanévjegyzékét gyökeresen „átírták”. Ezért olyan fontos, hogy a Pozsonyi Kifli Polgári Társulás az ORTVAY-alapművet teljes részletességgel kiegészítette az 1905–2010 közötti (szlovák) névváltoz(tat)ásokkal. A továbbiakban ennek a háromnyelvű közterületnév-adatbázisnak a fentebb említett történelmi városrészekre vonatkozó anyagát vizsgáljuk. A szlovák nevek helyesírásánál lehetőség szerint az ebben közölt alakokat követjük. A legújabb szlovák helyesírási szabályzat módosította az utcanévekben alkalmazott kis- és nagybetűk használatát (vö. PSP.³ 33), de ha egy utcanév csak e szempontból mutat eltérést, akkor azt nem tekintjük változásnak, ezért nem is regisztráljuk.

Igaz ugyan, hogy az utcanevek névtani vizsgálata jóval egyszerűbb és egységibb a többi helynévfajtánál, hiszen az egy-egy település közterületneveit számba vevő elemzés általában jórészt csak az előtagok szemantikai tipizálására, illetőleg a típusok arányainak meghatározására irányul (vö. HOFFMANN 2003: 167–168), Pozsony belterületi utcaneveinek, illetve ezek gyakori és sokszor ellentmondásos változásainak az értékelése jóval túlmutat egy egyszerű névtani elemzésen: sok olyan új szempont vetődik fel, amely nemcsak a névtani, hanem a társadalomföldrajzi, a hely- és politikatörténeti kutatások számára is érdekes lehet.

A különböző elemzési szempontokat e sajátosságoknak megfelelően igyekszünk érvényesíteni. Ezért nem foglalkozunk a nevek szerkezeti tipizálásával, az elő- és utótagok közötti grammatikai viszonytal (vö. HAJDÚ 1975: 6–14) és a lejegyzési, helyesírási sajátosságokkal sem. Tudjuk, hogy az utcanevek kialakulása, eredete, jelentése szerinti áttekintés és osztályozás a legtöbb településen számos ponton mutat hasonló jeleket, viszont esetenként éppen az eltérések lehetnek nagyon tanulságosak. Jelen keretek között nem vállalkozhatunk összehasonlító vizsgálatra; a téma szerteágazó volta miatt nem térünk ki más városok utcanévrendszerének feldolgozásaira. A későbbiekben azonban adataink alkalmasak lehetnek más települések utcanévtörténetével való összevetésekre.

A pozsonyi névváltozások áttekintéséhez kiindulásként számba vesszük az 1905-ben megtalálható utcanevek jellemző csoportjait a névadás módjának és indítékának, valamint szemantikai hátterüknek a figyelembevételével. Néhány példa erejéig utalunk a 15. századig visszavezethető előzményekre. Külön figyelmet fordítunk azokra az utcanevekre, amelyek – akár személyek, akár események kapcsán – a magyar történelemmel, kultúrával hozhatók összefüggésbe.

Ezt követően vizsgáljuk az 1920 és a 2010-es évek közötti, javarészt 20. századi utcanév-változtatásokat egyrészt gyakoriságuk, másrészt motivációjuk szerint, különös tekintettel a végrehajtásuk jellemző időszakaira. Mind a gyakoriság, mind a motiváció szorosan összefügg a már emlegetett sorsfordulók, a politikai, államjogi helyzet többszöri alapvető megváltozásával, a virtuális térfoglalással.

Végezetül megpróbálunk képet alkotni a mai pozsonyi utcanevekről, és megnézzük, mennyire őrzik nevükben a város történetét Pozsony utcái és terei.

4. A pozsonyi utcanevek kialakulása, az első névváltoztatásoktól 1905-ig. Fontos hangsúlyozni, hogy a lakosság döntő többségét jelentő német polgárság és a jóval kisebb létszámban a városban élő magyarok között nem volt ellentét, ahogy más hasonló etnikai szerkezetű településeinken sem. A németül *Pressburg*-nak nevezett városban a békés, sőt együttműködő együttélés a kétnyelvű utcanévhasználatban is megmutatkozott, amit már egészen korai adatok is bizonyítanak (vö. LOVISEK 2007: 127). Az első leírt utcanevek német nyelvűek, a legkorábbról ismert utcanévadat 1402-ből származik: ez a német *Schöndorfer gasse* 'Széplak utca'. Az 1400-as évek végéről mindössze 23 német és 3 latin utcanév maradt ránk, ami elsősorban a német (ritkábban latin) nyelvű nyilvántartásnak, illetőleg a német többségű lakosságnak köszönhető. A szóbeliségben az akkor még igen kis számú magyar közösség körében minden bizonnyal éltek a magyar nevek, már csak azért is, mert a városok utcáinak megnevezésében – így Pozsonyében is – ekkor még az azonosítást, megkülönböztetést szolgáló ún. természetes névadás volt a jellemző (vö. KÁLMÁN 1989⁴: 161, LOVISEK 2007: 127). Az első ismert magyar nyelvű adat 1618-ból való: a kétnyelvű megnevezés ékes példaként a német *Geissgasse* említettik *Kecske utca*-ként.

Arról egy 1832-es híradás szól, hogy a pozsonyi utcanevtáblákon az országgyűlési képviselők a német név mellett már a magyar változatot is olvashatják annak köszönhetően, hogy a budai városvezetés – elsősorban Döbrentei Gábor közbenjárására – az előző évben elrendelte a budai várban a magyar utcanévek feltüntetését, és ez a gyakorlat mint „vezérpélda” szolgált a magyar nemzeti öntudatra ébredés eszközeként más városokban is, többek között Pozsonyban (vö. SOLYMÁR 1984: 137).

Áttekintésünkben ugyan csak utalásszerűen foglalkozunk az 1905 előtti névváltozásokkal, a 20. századot megelőző névhasználatot és névadási gyakorlatot érdemes egy jellegzetes példával, a mai nevét 1962-től viselő tér, a *Námestie Slovenského národného povstania* 'A Szlovák Nemzeti Felkelés tere' névtörténetével bemutatni. Ennek a város történelmében a kezdetektől jelentős területnek az első nevét 1461-ből ismerjük, természetesen németül: *Prot Marckht* 'Kenyérpiac'. A 16. századból is csak német nevek maradtak fenn (1506: *Marckht*, 1542: *Protmargkt*, 1571: *Larentzer Freythof*, 1594: *Brodmarckht*), többnyire hasonló jelentéssel, a kereskedelmi funkcióra utalva. Később többször említik *Barmherzigen Platz* (1777, 1820), *Barmherzigen Gassel* (1775, 1781) 'Irgalmasok tere/utcája' néven is, de főként mint 'piactér' szerepel az adatokban. Egészen 1850-ig jobbra német adataink vannak; csak egyetlen magyar nevet találunk, amely először 1658-ban bukkant fel, és úgy látszik, hogy több mint kétszáz évig tartotta magát. Magyarul csak *Bozapiac* 'Búzapiac' névvel jelölték ezt a közterületet mindaddig, amíg 1861-ben *Irgalmas barátok piac* és *Irgalmas Barátok tere*, majd 1865-ben *Irgalmasbarát-utca*, illetve *Irgalmasbaráttér* néven kezdik emlegetni a kolostor és kórház közelsége miatt. A későbbiekben magyar nevei voltak még: *Zöldpiacz* (1872), *Kenyérpiacz ~ Kenyér-piac* (1877 ~ 1879), majd *Vásár-tér* (1880) – ezen a néven adatolta ORTVAY is –, végül *Tyúk-piac* (1910). Bár a 19. század közepétől az adatok már többségükben magyar nyelvűek, a kétnyelvű névhasználatot igazolja, hogy 1879-ben a német *Brodplatz* 'Kenyértér' név is meg van említve, és adatolható, hogy a teret hívták németül *Hendlplatz*-nak ('Csirketér', 1876) is. Jól látható, hogy a tér neve ugyan többször is változott, de 1910-ig mindegyik név – akár magyar, akár német – egyértelműen természetes névadással jött létre. Ezután azonban változott a helyzet: 1915–1916-ban II. Vilmos császárról nevezték el *császár II. Vilém-tér*-nek. Ettől kezdve 1962-ig sorban kapta az újabb neveket a politikai helyzetnek megfelelően; így: 1921: *Námestie Republiky* 'Köztársaság tér', 1938: *Hlinkovo námestie* 'Hlinka tér' (Andrej, 1864–1938, katolikus pap, a szélsőséges szlovák nacionalista, fasiszta ideológia fő képviselője), 1945: *Stalinovo námestie* 'Sztálin tér'.

E példa is ékesen bizonyítja, hogy a politikai, ideológiai indíttatású utcaátnevezések – vagyis az emlékeztető funkció előtérbe helyezése az elsődleges azonosító-megkülönböztető funkció rovására (vö. J. SOLTÉSZ 1979: 125–126) – Pozsonyt sem kerülték el. ORTVAY munkájának megírása idejére sokat változott a kezdeti spontán elnevezések közösségi elfogadásán alapuló utcanévadási gyakorlat. A korábban kialakult, esetenként középkori eredetű természetes utcanéveket a különböző hivatalos összeírások általában elfogadták és rögzítették, de hamarosan megjelent a hivatalos utcanévadás is, amelynek révén az éppen érvényes hatalom és az ennek szolgálatában álló politika által meghatározott utcanévek – különösen az újonnan kialakított közterületek vonatkozásában – jelentősen elszaporodtak, s jó néhány esetben régi elnevezéseket is kiszorítottak. A magyar névadásoknál a politikai tudatosság az 1848-as forradalomtól érzékelhető határozottan (vö. LOVISEK 2007: 127–128).

A magyar kulturális térfogalás a térképek tanúsága szerint a 19. század utolsó évtizedeiben erősödött fel. Az 1879-es térképről kiderül, hogy Nagy Lajos is kapott teret Pozsonyban: egy régi, sokszor átnevezett közterület volt hivatott emlékeztetni a dicső magyar királyra, természetesen csak 1920-ig. Ugyanekkor egy új utca Petőfi nevét kapta; a különlegessége a dolognak, hogy 1921-ben ezt a közterületet nem nevezték át, csak lefordították szlovákra, így 1945-ig *Petőfiho ulica* néven szerepelt a térképeken.

Az eredetileg *Sattlergasse* (1657) néven jelölt utca 1870-ben magyarul mint *Nyerges utca* adatolható, de 1879-ben – Deák Ferencnek, a város díszpolgárának halála után – át keresztelték, így *Deák utca* lett egészen 1920-ig, amikor a szlovákosítási törvény értelmében az eredeti német nevét szlovákra fordították, így lett *Sedlárska ulica*, mely nevet máig viseli. Ugyancsak 1879-ben az egykori *Jesuite Platz* 'Jezsuita tér' (1754) már *Batthyány tér*-ként található a térképen. Igaz, hogy ez a tér már addig is többször kapott új nevet: 1787-ben *Johannes Platz* 'Johannes/János tér', 1805-ben *Cardinal Platz* 'Kardinális tér' lett. Magyar néven – *Szent János tér*-ként – csak 1861-től tudjuk adatolni. Az 1920-as szlovákosítás az 1805-ös elnevezéshez nyúlt vissza: a német nevet fordították szlovákra, ennek eredményeképpen a tér neve ma *Primaciálne námestie* 'Prímás tér'.

1894-ben még több új utcának adták valamely magyar személyiség nevét: ekkor lett Pozsonyban *Árpád út*, *Arany János utca*, *Kölcsey Ferenc utca*, *Baross Gábor utca* stb. Az 1901-ben készült térkép is szolgál új adatokkal a magyar személyiségekről elnevezett utcák tekintetében. Ekkortól regisztrálható egy *Könyves Kálmán utca*, és ekkor – halála évében – kapott utcát a város országgyűlési képviselője, Szilágyi Dezső is. A 20. század elejére már jelentősen megnőtt a város magyarságát tudatosító, a híres magyarokra emlékeztető utcanévek száma.

HOFFMANN ISTVÁN szerint a mesterséges és a természetes névadást alapvetően név-szociológiai kategóriának tarthatjuk (vö. 1993/2007²: 55). Ez a megállapítás Pozsony utca-neveire is érvényes, azonban a továbbiakban azokra az összefüggésekre helyezzük a hangsúlyt, amelyek feltárásával a megfelelő névrészek szemantikai funkciója, a névadástípusok sajátos motivációi megfelelően bemutatathatók az 1905-ös névanyagból kiindulva. Az egyes utcanévek típusokba sorolásakor megpróbáltuk követni a klasszikus osztályozást (vö. HAJDÚ 1975: 16–46). Ez a legfontosabb szempontok tekintetében sikeresnek bizonyult, viszont a budapestinél jóval kevesebb adat miatt a tipizálás egyszerűbb, kevésbé részletező. A pozsonyi sajátosságok érvényesítését minden esetben előtérbe helyeztük, különösen a személyekről elnevezett utcák esetében.

4.1. A természetes utcanévek. A legkorábbi utcanévek – ahogy erről már fentebb is szóltunk – az azonosító-megkülönböztető funkció jegyében keletkeztek. Az ilyen módon létrejött nevek jellemzőek az 1905-ös névanyagban is. A névadás motivációja, illetőleg az előtag jelentése szerint a következő jellegzetes csoportokat különböztethetjük meg:

1. Földrajzi köznevekkel és helynevekkel kapcsolatos utcanévek, pl. *Domb utca*, *Duna utca*, *Kárpát utca*, *Mező utca*, *Széplak utca*, *Szőlőhegy utca*. Közöttük gyakoriak az irányjelölő utak, pl. *Csalogányvölgyi út*, *Kálváriahegyi út*, *Károlyfalvi út*, *Malomligeti út*, *Malomvölgyi út*, *Nagyszombati út*, *Óligeti út*, *Számárhegyi út*, *Zergehegyi út* stb.

2. Növényekről, állatokról is elneveztek utcákat: *Bab utca*, *Bodza utca*, *Fa utca*, *Rózsa utca*, *Szegfű utca*, *Virág utca*, illetőleg *Csuka utca*, *Kecske utca*, *Szarvas utca*.

3. Az utca tulajdonságára utaló nevek is előfordultak: *Botív utca*, *Magas út*, *Mély út*, *Szűk utca*, *Vak utca*, *Zsák utca*.

4. Az egykori lakók nemzetiségéről elnevezett utcák: *Vallon utca*. Megjegyzendő, hogy Pozsony régebbi térképein volt *Magyar utca* (vö. a *Széplak utca* korábbi nevei között, 1616: *Ungarischen gassen*, 1625: *Magyar ucza*, 1662: *Ungergassen*, 1719: *Magyar ucza*) és *Zsidó utca* (1879) is, de 1905-re átnevezték őket, illetőleg más nevüket használták. A *Vallon utca* 1921-ben még *Vallonska ulica* lett, 1945-től viszont már *Slovanská ulica* 'Szlovák utca'. Az egykori *Magyar utca* szlovák neve 1920-ban szó szerinti fordítással *Uhorská ulica* lett 1935-ig, a *Zsidó utca* neve pedig máig *Zidovská ulica*.

5. Foglalkozások, mesterségek neveit őrző utcák: *Bognár utca*, *Kalapos utca*, *Kapás utca*, *Kéményseprő utca*, *Kertész utca*, *Kovács utca*, *Kő tér* (1781: *Kőfaragó tér*), *Kötélverő utca*, *Lakatos utca*, *Molnár utca*, *Nyerges utca*, *Testőr utca*, *Vadász utca*.

6. A város valamely funkcióját (*Fő tér*), illetőleg gazdasági tevékenységek színterét jelölő utcanévek. Ez utóbbiak többsége a kereskedelemhez kötődik, pl. *Búzapiac*, *Hal tér*, *Kenyérpiac*, *Marhavásár tér*, *Raktár utca*, *Széna tér*, *Vám utca*, *Vásártér*. Az ipar fogalmához kapcsolódik: *Gőz utca*, *Gyár utca*, *Vashámoz utca*. A vízi közlekedéssel, szállítással kapcsolatos: *Hajó utca*, *Kikötő út*, *Váraljai révpart*.

7. Történelmi városrészek épületeiről, építményeiről elnevezett utcák, pl. *Alagút sor*, *Bástya utca*, *Boltív*, *Halászkapu utca*, *Híd utca*, *Lőrincskapu utca*, *Sánc utca*, *Székesegyház tér*, *Templom tér*, *Vár utca*, *Várlépcső*, *Védcölöp út*, *Víztorony lépcső*, *Zöldszoba utca*. Ezekhez kapcsolhatók azok az utcanévek is, amelyeket a helyi intézményekről neveztek el, pl. *Fürdő utca*, *Iskola utca*, *Hadapród utca* (a kadétiskoláról), *Kórház utca*, *Lyceum utca*, *Plébánia utca*, *Posta utca*, *Temető utca*, *Vármegyeház utca*, *Városház utca*, *Vártelek utca*.

8. A szerzetes(rend)ekről, szentekről elnevezett utcák névadási motivációja általában az utcában levő kolostor, rendház vagy templom, esetleg szobor volt, pl. *Apáca utca*, *Barát utca*, *Ferenciek tere*, *Káptalan utca*, *Kapucinus utca*, *Kereszt utca*, *Klarissza utca*, *Konvent utca*, *Anna utca*, *Flórián utca*, *János utca*, *Mihály utca*, *Miklós utca*.

9. Valamely eseményről elnevezett közterületek, pl. *Koronázási Domb tér*, *Torna utca*. (A *Koronázási Domb tér* esetleg a funkció színterét is jelölheti.) A *Torna utca* a közép-korban itt rendezett lovagi tornákról kapta nevét. A névtörténet ismeretének hiánya komikus félrefordítást eredményezett, 1921-ben a szlovák neve *Telocvičná ulica* 'Testnevelés utca' lett (vö. ORTVAY 1991: 534).

10. Méltóságokról, tisztségekről elnevezett utcák: *Császár út*, *Nádor utca*.

4.2. Mesterséges névadás, emlékeztető funkció. Az 1905-ben regisztrált névanyag tanúsága szerint 115 olyan közterület volt már Pozsonyban, ahol az utcanévtáblán valamely személy neve szerepelt. Természetesen nem számítjuk ide a fentebb már említett, szentekről elnevezett utcákat. Pozsonyban ekkorra tehát majdnem minden második utca történelmi személyiségről, uralkodóról, hadvezérről, híres íróról, költőről, művészről vagy tudósról kapta a nevét, de néhány arisztokratát is érdemesítettek arra, hogy utcája legyen. Fontos megjegyezni, hogy e névadók többsége szorosan köthető Pozsony történelméhez, kultúrájához, és az is kiemelendő, hogy magyar vagy legalábbis magyar identitású, illetőleg a magyarok által is nagyra becsült személyekről van szó. A következőkben felsorolunk néhány jellegzetes példát e névadási típusból. További példák – kissé más szempontú rendszerezésben – találhatók VINCZÉNél (1997: 407–409).

1. Pozsonyban született a névadójuk többek közt a következő utcáknak: *Aulich Lajos utca*, *Batthyány tér*, *Fadrusz János kőpart*, *Gaál György utca* (író, 1814–1896), *Hummel*

utca (Johann Nepomuk, 1778–1837, osztrák zongoraművész, zeneszerző, Mozart tanítványa), *Kempelen Farkas utca*, *Id. Rakovszky István utca* (1832–1891, író, történész, császári, királyi kamarás), *Rómer Flóris utca*, *Segner utca* (János András / Johann Andreas, 1704–1777, orvos, polihisztor, a vízturbina őseinek tekinthető Segner-kerék feltalálója), *Tilgner Viktor utca* (osztrák szobrász, Fadrusz felfedezője, 1844–1896).

2. Pozsonyban hunyt el a névadójuk: *Bél Mátyás utca*, *Belnay utca* (György, 1765–1809, történetíró), *Pázmány utca* (a Szent Márton dómban van eltemetve, †1637), *Schulpe György telep* (1867–1936, jogász, a szociálpolitika úttörője). Voltak köztük mártírok is: *Bónis Ferenc utca* (a Wesselényi-összeesküvés miatt itt fejezték le 1671-ben), *Gáspárich Kilit utca* (1848–1849-es hitszónok, a szabadságharc tábori lelkésze, 1853-ban végezték ki a pozsonyi várban).

3. Hosszabb-rövidebb ideig Pozsonyban végezte tanulmányait több utca névadója is: pl. *Erkel Ferenc utca*, *Jókai Mór utca*, *Kisfaludy utca*, *Lenau utca*.

4. Jelentős azoknak az utcáknak a száma, amelyeket olyan személyről neveztek el, aki valameddig Pozsonyban élt, alkotott, pl. *Liszt Ferenc utca* (első koncertjét Pozsonyban adta), *Messerschmidt utca* (Franz Xavér, †1783, szobrász); vagy valamilyen tisztséget viselt, pl. *Dobrovits Mihály utca* (városi főbíró 1861–1871 között), *Jakab városbíró tér* (legendás bíró, 14. sz.), *Justi sor* (Henrik, 1804–1878, Pozsony legjobb [!] polgármestere), *Csáky tér* (Imre, 1672–1732, bíboros), *Schönberg György utca* (pozsonyi prépost, 1420–1486); vagy országgyűlési képviselő volt Pozsonyban, illetve Pozsony képviselőjében, pl. *Andrássy Gyula utca*, *Eötvös utca*, *Kossuth Lajos tér*, *Kölcsey utca*, *Szilágyi Dezső utca*.

5. Több közterület viselte azoknak az uralkodóknak a nevét, akik kiemelkedően sokat tettek a városért, pl. *András király tér*, *Könyves Kálmán utca* (ő verte vissza a német hadakat), *Kún [!] László utca* (ő alapította a ferences kolostort), *Zsigmond király utca* (jelentősen bővítette a várat), *Mária Terézia út* (ő fejlesztette fővárossá Pozsonyt).

6. A pompás palotákat építtető pozsonyi arisztokrata családok és a városban lakó Habsburg főhercegek nevét viseli több tér és utca, pl. *Apponyi tér*, *Esterházy tér*, *Grassalkovich tér*, *Pálffy utca*, *Zichy utca*, *Frigyes főherceg utca*, *Izabella főhercegnő utca*. A *Savoyai Jenő utca* névadója a kurucok támadásától védte meg a várost serege élén. Mária Terézia egyik lánya és veje a várban élt, az ő tiszteletükre kapta nevét a *Krisztina utca* és az *Albert tér*. Az *Erzsébet utca* Zsigmond lányáról kapta a nevét.

7. Jó néhány olyan utcanévet is találhatunk az 1905-ös névanyagban, amely különösebb pozsonyi kötődés nélkül a magyar történelem és kultúra nagyjainak volt hivatott emléket állítani, erősítve a városban a magyar identitást, pl. *Arany János utca*, *Árpád utca*, *Baross Gábor utca*, *Bercsényi Miklós utca*, *Bocskay István utca*, *Dugovits Titusz utca*, *Hunyadi János utca*, *Katona József utca*, *Vörösmarty Mihály utca*.

5. Szlovák utcanévadási gyakorlat Pozsonyban 1920-tól napjainkig. Miután Csehszlovákia megalakult, a prágai parlament az alkotmánnyal együtt elfogadta a nyelvtörvényt (1920/122. sz.). Ennek értelmében a köztársaság állam- és hivatalos nyelve a csehszlovák lett. A korabeli szlovák nyelvnek a nemzetkonstrukcióból következő sajátos státuszát mutatja, hogy a szlovák területeken egyedüli hivatalos államnyelvvé nyilvánították a cseh nyelv nyelvjárási változataként (vö. BÁRDI 2013: 216). Az alkotmány és a köztársaság további alapvető törvényeinek elfogadása mellett nacionalizálták a teljes állami szférát (beleértve a hivatalokat, vasutakat, postaügyet) és az oktatást. Ezzel együtt Szlovákia összes településén megkezdődött a virtuális térfoglalás, vagyis az ún. nyilvános tér birtokbavétele:

szobrok, emlékművek, utcai feliratok eltávolítása, lecserélése, a német és a magyar nyelv használatának olykor erőszakos visszaszorítása (vö. SIMON 2009: 109). Mindennek következményeként kapott valamennyi (addig német és/vagy magyar nevű) közterület szlovák nevet. Az utcanevek 1920–1922 között végrehajtott szlovákosítása azonban korántsem zárult le a következő néhány évben. Már az 1920-as évtized közepétől megindultak a vadozatú szlovák utcanevállomány jelentős részét érintő, döntően politikai indíttatású átnevezési hullámok, amelyek hol erősebben, hol gyengébben, de folyamatosan jelen voltak Szlovákia településeinek egész 20. századi történelmében. Számos utcát és teret neveztek át változó gyakorisággal, hogy azután alkalmanként rövidebb-hosszabb időre visszakapják „eredeti”, 1920-as évek eleji vagy később kapott szlovák nevüket, illetve a történelmi utca több évszázados német nevének szlovákra fordításával kreáltak neki „megfelelő” nevet (vö. LANSTYÁK 1998).

Nem történt ez másként Pozsony történelmi belvárosának, illetőleg 20. század eleji belterületének utcanevei esetében sem. Mindezt hét, jól elhatárolható, különböző hosszúságú történelmi időszakon belül vizsgálhatjuk. Az 1920-tól a legutóbbi időkig végbement utcanevadások, átkeresztelések rendkívül változatos mintázatot mutatnak az egyes időszakokban mind a gyakoriság, mind az érintett utcanevek számának tekintetében. A 2. táblázatban x-szel jelöltük a változtatást. Egy időszakban több átnevezés is lehetett.

A vizsgált első névváltoztatási periódus az 1920–1922 közötti szlovákosítás időszaka, amely kampányszerűen érintett minden addigi utcanevet. Igaz, néhány esetben pár évvel későbbi az első adat, de biztos, hogy már a kezdetektől kiiktatták a magyar/német neveket. (A még az Osztrák–Magyar Monarchia idején történt, 10-es évekbeli átnevezésekkel esetlegességük miatt nem foglalkozunk, pl. 1916: *császár II. Vilém-tér*).

A következő időszak az első Csehszlovák Köztársaság 1923–1938 közötti szakaszára tehető, amikor a már szlovákosított utcanevek jelentős részét újra megváltoztatták a csehszlovák identitás erősítése jegyében Pozsonyban is, pl. 1920: *Hlavné námestie* 'Fő tér' → 1923: *Masarykovo námestie* 'Masaryk tér' (Tomáš Garrigue, Csehszlovákia első elnöke). 1939–1944 között Szlovákia önálló államként a fasiszta ideológia szolgálatába állt, s ez a pozsonyi utcaneveket sem hagyta érintetlenül. Ekkor, 1939-ben lett az említett egykori *Fő tér* immáron *Hitlerovo námestie* 'Hitler tér', és többek között ugyanekkor kapott új nevet a *Podhradská ulica* 'Váralja utca', és lett belőle *Hermannova ulica* 'Hermann Göring utca'.

1945–1992 között a szocialista Csehszlovákia időszaka következett. Ez két jól elkülöníthető szakaszra osztható az utcanev-változtatásokban is érvényesülő ideológiai meghatározottság szempontjából. Eleinte a Csehszlovákiához tartozás hangsúlyozása, valamint a vonalas, sztálinista eszmék érvényesültek, és ennek jegyében nagyon sok, máig is ható változtatást hajtottak végre. Az egykori Fő tér neve ekkor kétszer is változott: 1945-ben újra *Masarykovo námestie*, majd 1953-ban *Námestie 4 apríla* 'Április 4. tér' lett a szovjet felszabadítók tiszteletére. 1945-ben kapott utcát például Gorkij, Csajkovszkij és Čapek is. Ezek a közterületek máig az ő nevüket viselik, vö. *Gorkého ulica*, *Čajkovského ulica*, *Čapkova ulica*.

A második szakaszban az átnevezések ritkultak, esetenként az utca régi nevét is visszaadták, pl. *Posta ulica* → 1950: *Duklianska ulica* 'Duklai utca' (A Duklai-hágónál tört be a Vörös Hadsereg szlovák területre 1944 októberében.) → 1962: *Poštová ulica*, vagyis visszakapta az 1920-as évekbeli szlovákosítással létrejött nevet. A Fő tér a sok viszontagság után újra *Hlavné námestie* 'Fő tér' lett (1981). Több esetben a visszakapott régi nevet nem

sikerült megőrizni, pl. *Mély út* → 1920: *Hlboká cesta* 'Mély út' → 1930: *Mayerbergerova ulica* 'Mayerberger utca' (Karl/Karol osztrák zeneszerző, 1828–1891) → 1945: *ulica Prokopa Velkého* 'Nagy Prokop utca' (huszita vezér) → 1990: *Hlboká ulica* 'Mély utca' → 2010: *Prokopa Velkého ulica*.

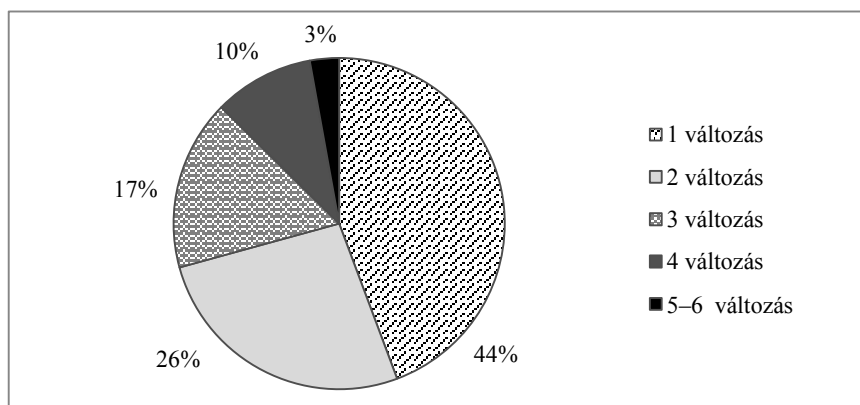
2. táblázat: Az átnevezések megjelenése az egyes időszakokban

Utcák száma	1920–1922	1923–1938	1939–1944	1945–1959	1960–1989	1990–1999	2000–
108	X						
15	X	X					
5	X		X				
39	X			X			
5	X					X	
2	X	X, X					
10	X	X		X			
2	X	X				X	
3	X	X					X
3	X		X	X			
1	X		X			X	
3	X			X	X		
10	X			X		X	
2	X			X			X
2	X				X	X	
2	X				X		X
1	X	X, X	X				
1	X	X, X		X			
1	X	X, X					X
1	X	X	X	X			
1	X	X		X	X		
3	X	X		X		X	
1	X	X		X			X
2	X	X			X	X	
1	X		X	X		X	
1	X			X, X		X	
5	X			X	X	X	
4	X			X	X		X
1	X			X		X	X
1	X			X			X, X
1	X	X, X	X	X			
2	X	X	X	X, X			
1	X	X	X	X	X		
1	X	X		X, X		X	
1	X	X		X		X	X
1	X		X	X, X	X		
1	X	X	X, X	X	X		
1	X	X, X, X		X		X	

A törekvés a történelmi utcanevek visszaállítására az 1993-tól újra önálló, immár polgári demokratikus Szlovákia megalakulása után is folytatódott; legtöbbször nem teljesen új nevek kerültek az utcanévtáblákra, hanem valamelyik korábbi. 1990-ben például az 1775-ből, illetőleg 1861-ből adatható német/magyar nevet (*Lazareth Gasse/Lazareth utca*) fordították szlovákra a *Lazaretská ulica* esetében, így tüntetve el a térképről a már nem kívánatos *Duklianska ulica* elnevezést, amely 1962-ben került ide a *Poštová ulica* visszanevezésekor. Ugyan a névváltoztatások esetenként ellentmondásosak, de az összkép némileg rendezettebbé vált. A polgári demokratikus berendezkedés magával hozta a kurzusváltásokat, amelyek kihatottak az utcanevekre is, főleg az ezredforduló után, azon belül is a 2010 utáni periódusban. Ezekbe a részletekbe azonban most nem kívánunk belebonyolódni, csak az általános tendenciákat foglaljuk össze.

5.1. Az átnevezések gyakorisága. Mivel 1905-ben egy utcának sem volt szlovák neve, az 1920-as évek elején lezajlott szlovákosítás azt eredményezte, hogy legalább egyszer minden pozsonyi közterület neve megváltozott. Ezek közül 108, a vizsgált utcanévállomány 44%-a máig őrzi ezeket az első szlovák neveket, amelyek Pozsony osztrák–magyar monarchiabeli magyar–német utcaneveinek szó szerinti szlovákra fordításával keletkeztek. A névváltoztatások gyakoriságának megoszlását az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra: A névváltoztatások gyakoriságának megoszlása 1920 és 2010 között

Jó néhányat azonban már ekkor átneveztek valamely neves cseh vagy szlovák történelmi, irodalmi, egyházi stb. személy nevére, pl. *Árpád út* → 1921: *Svätoplukova ulica* (Svzatopluk, morva fejedelem a magyar honfoglalás idején); *Bocskay István utca* → 1921: *Škultétyho ulica* 'Škultéty utca' (August Horislav, szlovák író, pedagógus, nacionalista politikus, 1819–1892).

1920 óta csupán egyszer kapott újabb szlovák, illetve cseh nevet a belvárosi közterületek közül 64 (26%). Az így két ízben átkeresztelt utcák 61%-a, összesen 39 közterület 1945–1959 között kapta második szlovák nevét. Figyelemre méltó, hogy ezek a „szocialista” közterületnevek többségükben ma is élnek, vagyis az 1990 utáni újabb kurzusváltás

sem eredményezte átnevezésüket, előtagjuk jelentésének viszonylagos semleges jelentése miatt (pl. *Lamacsi út* → 1926: *Lamačská cesta* 'Lamacsi út' → 1945: *Pražská ulica* 'Prágai utca'; *Segner utca* → 1925: *Segnerova cesta* 'Segner utca' → 1945: *Olejkárska ulica* 'Olajmunkás utca'; *Bercsényi Miklós utca* → 1920: *Fadruszova ulica* 'Fadrusz utca' → 1945: *Múzejná ulica* 'Múzeum utca').

A kétszer átnevezett utcák együttese (13 utca) még 1923–1938 között kapott újabb, máig élő cseh vagy szlovák nevet (pl. *Erzsébet utca* → 1921: *Alžbetina ulica* 'Erzsébet utca' → 1926: *Miczekiewiczova ulica* 'Miczekiewicz utca'; *Aulich Lajos utca* → 1921: *Aulichova ulica* → 1931: *Křižkova ulica* (Pavel Křižko/Krizskó Pál szlovák meseíró, levéltáros; 1841–1902). A mai belvárosban olyan utca is található, amelynek másodszori átnevezésére 1939–1944 között, az önállósult fasiszta szlovák állam létezésének rövid időszakában került sor, pl. *Székesegyház tér* → 1925: *Domské námestie* 'Székesegyház tér' → 1939: *Rudnayovo námestie*. (A magát szlováknak valló Rudnay Sándor [1760–1831] esztergomi érsek a szlovák művelődés mecénása és a szlovák nyelvű prédikáció egyik legnagyobb mestere volt; az egyetlen magyar származású személyiség, akiről Pozsony egyik legjelentősebb tere a fasiszmus idején kapta mai nevét, s amely teret az elmúlt közel 80 év során sem kereszteltek át.)

A kétszer átnevezettek kategóriájába sorolható belvárosi utcák között csak egyetlen olyan van, amely 2010 után kapott új nevet a területrendezést követően: *Szőlőhegy utca* → 1925: *Vinohradnícka ulica* 'Szőlőhegy utca' (2001–2010 között *Vinohradská* változatban) → 2010 után: *námestie Alexandra Dubčeka* (Alexander Dubček, 1921–1992, Csehszlovákia vezetője 1968–1969-ben, a prágai tavasz kulcsfigurája).

Háromszor kapott új nevet Pozsony történelmi utcaállományának 17%-a (40 közterület). Ezek az átnevezések szintén a politikai kurzusváltások következményei voltak, és ugyancsak változatos képet mutatnak mind a névadási időszakok, mind a motivációk tekintetében. 10 utcának (24%) az 1930-as években, valamint 1945–1959 között adtak új nevet (pl. *Andrássy Gyula utca* → 1920: *Ondřejska ulica* 'András utca' → 1932: *Goetheho ulica* 'Goethe utca' → 1945: *Gorkého ulica* 'Gorkij utca'; *Pöllni utca* → 1921: *Pöllniho ulica* 'Pöllni utca' → 1935: *Masarykova ulica* 'Masaryk utca' → 1945: *Zilinská ulica* 'Zsolnai utca'). 12 belvárosi közterület (29%) 1945–1959 között kapta a második, majd 1990 után a mai nevét. E harmadik név lehetett az utca első szlovák neve is, immár szlovák helyesírással, pl. *Dobrovits Mihály utca* (1810–1874, főbíró, a városi törvényszék elnöke) → 1923: *Dobrovitsova ulica* → 1945: *Suvorova ulica* (Alekszandr Vasziljevics Szuworov, 1730–1800, orosz hadvezér) → 1990: *Dobrovičova ulica*).

Van néhány, az 1970-es években átnevezett közterület, amelyet 1990-ben visszakereszteltek az első szlovák nevére, pl. *Kő tér* → 1921: *Kamenné námestie* 'Kő tér' → 1977: *Kyjevské námestie* 'Kijevi tér' → 1990: *Kamenné námestie*.

A fasiszta szlovák állam idején átnevezett utcák közül három már 1945-től viseli a mai nevét, pl. *Mária Terézia út* → 1921: *Podhradská ulica* 'Váralja utca' → 1939: *Hermann Gőringa Gőringa cesta* 'Hermann Gőring utca' → 1945: *Žižkova ulica* 'Žižka utca' (Jan, huszita vezér).

Néhány utca a szocialista időkig megőrizte első, semleges szlovák nevét, 1945 után azonban átkeresztelték ideológiailag motivált névre, végül pedig visszakaphatta a helytörténészeknek is jobban tetsző régi nevét, pl. *Barát utca* → *Františkánska ulica* 'Ferences utca' → 1954: *Pugačevova ulica* (Jemeljan Ivanovics Pugacsov, 1742–1775, doni kozák, a róla elnevezett parasztfelkelés vezetője) → 2001: *Františkánska ulica*. Van két olyan

utca is, amely egy időszakon belül kétszer is újabb nevet kapott, viszont a másodikat gyakorlatilag sikerült máig megőriznie: *Búzapiac* → 1921: *Obilné námestie* 'Gabonapiac' → 1923: *Žitné námestie* 'Búzapiac' → 1930: *Kollárovo námestie* (Jan Kollár szlovák evangélikus lelkész, pánszláv író); *Fadrusz János kőpart* → 1920: *Dunajský prboj* 'Dunai rakpart' → 1925: *Pribinová ulica* (Pribina, morva gróf, a pozsonyi térség ura 847–861 között) → 1933: *Fajnorova ulica* → 1945: *Fajnorovo nábrežie* (Stefan Fajnor, 1844–1909, szlovák ügyvéd, zeneszerző).

A négyszer átnevezett közterületek száma 24 (az összes közel 10%-a). Közülük 11 utcának 1945–1959 között, majd 1960–1989 között, továbbá 1990 után is megváltoztatták a nevét, vagy visszaváltoztatták az eredetire, pl. *Kórház utca* → 1921: *Špitálska ulica* 'Kórház utca' → 1945: *Benešova ulica* (Edvard Beneš, az első csehszlovák külügyminiszter, Csehszlovákia létrehozásának fő szorgalmazója, majd elnöke) → 1954: *ulica Československej armády* 'Csehszlovák hadsereg utca' → 1990: *Špitálska ulica*.

E kategóriában a többi utca és tér névtörténete igen nagy változatosságot mutat. Vannak, amelyeket az 1920-as és 1930-as években kétszer is újaneveztek, majd 1945 után kapták meg mai nevüket, például a fentebb említett *Kenyérpiac* → 1921: *Námestie Republiky* → 1938: *Hlinková námestie* → 1945: *Stalinovo námestie* → 1962: *Námestie Slovenského národného povstania*.

Olyanokat is találunk, amelyek a második átnevezésüket még az 1920-as vagy 1930-as években, a harmadikat az 1945 utáni évtizedekben, a negyediket 1990 után szenvedték el, pl. *Esterházy tér* → 1920: *Kniežacie námestie* 'Herceg tér' → 1921: *Námestie slobody* 'Szabadság tér' → 1950: *Gottwaldovo námestie* (Klement Gottwald, 1896–1953, a csehszlovák kommunista párt első titkára) → 1990: *Námestie slobody*.

Több esetben sor került az 1990-es években harmadszor is új névre keresztelt utcák negyedik, szocialista időszakira való átnevezésére is a 2000-es években. Nemegyszer ugyanazok a nevek jöttek újra elő, pl. *Anna utca* → 1931: *Ulica sv. Anny* 'Szent Anna utca' → 1955: *Kukorelliho ulica* (Ludovít Kukorelli, 1914–1944, partizánvezér) → 2001 után: *Anenská ulica* 'Anna utca' → 2010 után: *Kukorelliho ulica*; *Lőrincapu utca* → 1921: *Laurencova ulica* 'Lőrinc utca' → 1931: *Laurinská ulica* 'Lőrinc utca' → 1945: *Leningradská ulica* 'Leningrád utca' → 1990: *Laurinská ulica*.

Az 1920 óta öt-hat alkalommal át keresztelt utak, utcák és terek nevei tartoznak a leg-hányatottabb sorsú pozsonyi közterületnevek közé. E kategóriába mindössze kilenc név került, amelyek viszont nyolc különböző átnevezési típust képviselnek aszerint, hogy mely időszakokban érintették őket a névváltoztatások.

Közülük az egyik a második és a harmadik nevét az 1930-as években, a negyediket 1940-ben (a fasiszta szlovák állam idején), a ma is élő ötödiket 1945-ben kapta: *Széna tér* → 1921: *Senné námestie* 'Széna tér' → 1930: *Heydukova námestie* (Adolf Heyduk, 1835–1923, cseh író, költő) → 1931: *námestie 1. mája* 'Május 1. tér' → 1940: *námestie Hlinkovej gardy* 'Hlinka gárdájának tere' → 1945: *Námestie 1. mája*.

Az 1402-ben már elsőként említett utca (*Schöndorfer gasse*) 20. századi második nevét az 1930-as évek elején, a harmadikat 1939-ben, a negyediket 1945-ben, a ma is használt ötödiket 1960–1989 között kapta: *Széplak utca* → 1920: *Uhorská ulica* 'Magyar utca' (vö. korábbi nevek) → 1935: *Schöndorfská ulica* 'Széplak utca' → 1939: *Uhorská ulica* → 1945: *Molotovova ulica* (Vjacseszlav Mihajlovics Molotov, 1890–1986, vezető szovjet politikus a sztálini diktatúra idején) → 1962: *Obchodná ulica* 'Kerülő út'.

Két központi teret a vizsgált időszakban hatszor is átneveztek. A történelmileg fontos régi tér eredeti nevét funkciójáról 1563-ban kapta, ekkor lett *Koronázási Domb tér / Krönungschügelplatz*. Majd 1921: *Korunovačné námestie* 'Koronázási Domb tér' → 1931: *námestie 28 októbra* 'Október 28. tér' (Csehszlovákia megalakulásának napja) → 1939: *námestie 14 marca* 'Március 14. tér' (a fasiszta Szlovákia kikiáltásának napja) → 1940: *námestie dr. Budayho* 'Dr. Buday tér' (Jozef Buday szlovák pap, jogász, 1938–1939-ben a nácibarát Szlovák Néppárt elnöke) → 1945: *Rooseveltovo námestie* 'Roosevelt tér' → 1972: *námestie Ludovíta Štúra* 'Ludovít Štúr tér' (a szlovák nacionalista mozgalom vezére 1848–1849-ben). A másik tér csak a 20. század elején jött létre, 1904-től lett az első neve *Jakab városbíró-tér / Stadtrichter Jakobplatz*. Majd 1920-ban fordítással *Námestie richtára Jakuba* → 1925: *Jakubovo námestie* 'Jakab tér' → 1925: *Mudroňove námestie* 'Mudroň tér' (Pavol, ügyvéd, haláláig, 1914-ig a Szlovák Nemzeti Mozgalom vezetője, a Szlovák Nemzeti Párt elnöke) → 1937: *Jakubské námestie* 'Jakab tér' → 1945: *Lenínovo námestie* 'Lenin tér' → 1990: *Jakubovo námestie*.

5.2. Az átnevezések oka és módja. Már az eddigiekből is kiderült, hogy a névváltoztatások elsődleges oka – a legtöbb esetben korszakonként ismétlődően – az államjogi, politikai helyzet megváltozása volt. Az első ilyen változás az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése után következett be Szlovákia létrejöttével, illetve Csehszlovákia megalakulásával. Mindennek egyenes és logikus következménye volt a magyar és német utcanévállomány szlovákosítása. Első körben az utcanévek többségét egyszerűen szlovák nyelvre fordították; ekkor még nemcsak az azonosító-megkülönböztető funkciójú természetes névadással kezelt neveteket, de a mesterségesen alkotott, a magyar történelemhez és kultúrához köthető emlékeztető funkciójú elnevezések egy részét is. Példáink 1920–1921-ből valók: *Csáky tér* → *Csákyho námestie*, *Gaal György utca* → *Gaal Jurajova ulica*, *Katona József utca* → *ulica J. Katonu*, *Liszt Ferenc utca* → *Lisztova ulica*, *Petőfi utca* → *Petőfiho ulica*, *Wesselényi Miklós utca* → *Wesselényiho ulica*. Ugyanekkor még a város híres német (nevű) polgáraitól, szülőiteiről, diákjairól elnevezett utcái is őrizhették a névadók emlékét, igaz, szlovákul, pl. *Petzl utca* (Imre, jelentős jótékonyági alapítványt hozott létre 1862-ben) → *Petzlová ulica*, *Rayger utca* (Károly, 1641–1707, híres pozsonyi orvos, tudós) → *Raygerova ulica*; *Hummel utca* → *Hummelova ulica*, *Lenau utca* → *Lenauova ulica*.

Természetesen jelentős részüket már az első időszakban átkeresztelték úgy, hogy a magyar uralkodók, a történelem és a kultúra, vagy Pozsony nagyjainak nevét egyszerűen kicserélték valamely szláv (szlovák, cseh, orosz stb.) történelmi személyiségre, író, költő, művész nevére, ahogy erre már az egyszer átnevezett utcák kapcsán is utaltunk. További példaként szolgálhat ugyancsak az 1921-es átnevezések köréből: *András király tér* (1904) → *Šafárikovo námestie* 'Šafárik tér' (Pavol Jozef, 1795–1861, szlovák származású cseh író, irodalomtörténész, a pánszláv eszmék hirdetője), *Könyves Kálmán utca* (1901) → *ulica Boženy Němcovej* 'Božena Němcová utca' (1820–1862, cseh író); *Nagy Lajos tér* (1879) → *Hurbanovo námestie* 'Hurban tér' (Jozef, 1817–1888, szlovák nacionalista író, költő, Štúr fegyvertársa a magyarok elleni küzdelemben), *Zsigmond király utca* (1901) → *ulica Vuka Karadžića* 'Vuk Karadžić utca' (1787–1864, szerb író, filológus, folklórkutató, nyelvújító), *Rákóczi Ferenc utca* (1904) → *Bottova ulica* 'Botto utca' (Ján, 1829–1881, szlovák népies-romantikus költő, a nemzeti mozgalom híve), *Pálffy utca* → *Vazovova ulica* 'Vazov utca' (Ivan, 1850–1921, bolgár író, költő, szabadságharcos), *Vörösmarty Mihály utca* → *Sládkovičova ulica* 'Sládkovič utca' (Andrej, 1820–1872, szlovák költő),

Rozgonyi István utca (†1443, Pozsony várnagya, a vármegye főispánja) → 1921: *Jiráškova ulica* 'Jirášek utca' (Alois, 1851–1930, cseh író).

A tükörfordítással alkotott utcanevek közül a következő években, évtizedekben azok maradhattak ki az átkeresztelésekből, amelyeknek az előtagja semleges jelentésű volt, a természetes névadást nem írta felül semmilyen mesterséges átnevezési kényszer; ide sorolható a történelmi utcák több mint kétötöde (vö. 3. táblázat).

3. táblázat: Példák a város múltját tükörfordításban megőrző pozsonyi utcanevekre

Utcanev (1905)		1920 után lefordított, azóta változtatlan szlovák név
Magyar név	Német név	
<i>Bab utca</i>	<i>Bohnengasse</i>	<i>Fazuľová ulica</i>
<i>Bástya utca</i>	<i>Basteigasse</i>	<i>Baštová ulica</i>
<i>Bognár utca</i>	<i>Wagnergasse</i>	<i>Kolárska ulica</i>
<i>Csalogányvölgyi út</i>	<i>Nachtigallenthal Weg</i>	<i>Slávičie údolie</i>
<i>Fa utca</i>	<i>Holzgasse</i>	<i>Drevená ulica</i>
<i>Fürdő utca</i>	<i>Badgasse</i>	<i>Kúpeľňa ulica</i>
<i>Hajó utca</i>	<i>Schiffgasse</i>	<i>Lodná ulica</i>
<i>Halászkapu utca</i>	<i>Fischerthorgasse</i>	<i>Rybárska brána</i>
<i>Iskola utca</i>	<i>Schulgasse</i>	<i>Školská ulica</i>
<i>Jég utca</i>	<i>Eisgasse</i>	<i>Ľadová ulica</i>
<i>Kalapos utca</i>	<i>Hutterergasse</i>	<i>Klobučnícka ulica</i>
<i>Kálváriahegyi út</i>	<i>Kalvarienberg Weg</i>	<i>Na Kalvárii</i>
<i>Magas út</i>	<i>Hochstrasse</i>	<i>Vysoká ulica</i>
<i>Mihály utca</i>	<i>Michaelergasse</i>	<i>Mihalská ulica</i>
<i>Miklós utca</i>	<i>Nikolaigasse</i>	<i>Mikuláška ulica</i>

Ugyancsak hoztunk már példát olyan esetekre is, amikor – jobb híján vagy a várostörténészekre hallgatva – kisebb-nagyobb kitérő után, a legkülönbözőbb időpontokban valamely utca vagy tér visszakapta első szlovák nevét; pl. *Poštová ulica* 'Posta utca' (1962), *Hlavné námestie* 'Fő tér' (1981), *Dobrovičova ulica* 'Dobrovits utca', *Kamenné námestie* 'Kő tér', *Špitálska ulica* 'Kórház utca' (1990), de többek között ide sorolható még a *Kárpát utca* → 1921: *Karpatská ulica* 'Kárpát utca' → 1935: *Masarykova ulica* 'Masaryk utca' → 1950: *Karpatská ulica*, valamint a *Taller Pál utca* (1898–1900, Pozsony polgármestere) → 1925: *Tallerova ulica* 'Taller utca' → 1945: *Stalingradská ulica* 'Sztálingrádi utca' → 1963: *Volgogradská ulica* 'Volgográdi utca' → 1990: *Tallerova ulica*.

Már az 1920 utáni első időszakban kíméletlenül átnevezték a magyar és a Habsburg-uralkodókról, az arisztokrátákról és főpapokról elnevezett közterületeket. Előfordult többször is, hogy egy korábbi nevet vettek elő, azt fordították szlovákra, pl. 1879: *Szárazvám utca* → 1883: *Frigyes főherceg utca* → 1920: *Suché myto* 'Száraz vám'; 1879: *András utca* → 1899: gr. *Andrássy Gyula utca* → 1920: *Ondrejska ulica* 'András utca'; 1805: *Cardinal Platz* → 1879: *Batthyány tér* → 1921: *Primaciálne námestie* 'Prímás tér'; 1879: *Herceg tér* → 1880: *Esterházy tér* → 1921: *Kniežacie námestie* 'Herceg tér'.

Ezeket a névválasztásokat támogatta az a szokás, hogy egyes utcákat, tereket több néven is ismertek ugyanabban az időben. Jól mutatja ezt a 16. századtól az utcában álló Városházára utaló német neveken ismert utca névtörténete (1506: *Ratgässlein*, 1551: *Ratgässel*, 1582: *Rhatgässl*, 1587: *Rathaus Gässl*, 1616: *Rhattgässel*), amelyet később a Városháza mellé 1661–1662-ben épült Apponyi-palotára utalva is említettek (1770: *Apponyi Gässel / Klein Rathhauss Gässel*, 1777: *Gässel neben dem Apponyischen Haus* 'kis utca az Apponyi-ház mellett'). A kettős névhasználat megmaradt egészen a szlovákosításig (1843: *Apponyi Gässchen*, 1877: *Apponyi tér / Városház utca / Rathhausgasse*, ORTVAYNál 1905-ben: *Apponyi utca / ~ gasse*, 1920: *Apponyi utca / ~ gasse / Radničná ulica* 'Városház utca'). Végül ez az utolsó változat maradt meg mind a mai napig. (Megjegyzendő, hogy a palotáról, illetőleg a lakóiról, tulajdonosairól elnevezett utcák nevei sorolhatók a természetes névadással keletkezettek közé is.)

Az a szerencsésnek mondható eljárás, hogy valamely régi nevet használtak fel a szlovák név kiválasztásakor, a magyar kultúra képviselőinek nevét viselő utcákkal kapcsolatban is megfigyelhető, pl. 1868: *Cukor utca* → 1879: *Eötvös utca* → 1921: *Cukrová ulica* 'Cukor utca'; 1861: *Windgasse* 'Szél utca' → 1904: *Jókai Mór utca* → 1921: *Jókai Mór ulica* 'Jókai Mór utca' → 1945: *Veterná ulica* 'Szél utca'; 1618: *Geissgasse/Kecske utca* → 1880: *Kisfaludy utca* → 1921: *Kozia ulica* 'Kecske utca'; 1843: *Nonnenbahngasse* 'Apácák útja' → 1896: *Bél Mátyás utca* → 1921: *Panenská ulica* 'Apáca utca'. (Meg kell jegyezni, hogy a szlováknak is tartott Bél Mátyás még 1920-ban kapott másik utcát, az *Arany János utcá*-ból lett *Ulica Mateja Bela*.)

Az első szlovákosítást követő évtizedekben – legkésőbb 1945-ig – igyekeztek azokat az utcan neveket is eltüntetni, amelyek a magyar múlt, vagy egyáltalán az Osztrák–Magyar Monarchia időszakára emlékeztettek. Így kapta mai nevét valamely híres vagy híresnek tartott szláv személyiségről többek között a fentebb említett *Csáky tér* → 1932: *Komenského námestie* 'Komenský utca' (Comenius, Jan Amos, 1592–1670, cseh humanista pedagógus, tudós), *Katona József utca* → 1925: *Puškinova ulica* 'Puskin utca', *Liszt Ferenc utca* → 1945: *Čajkovského ulica* 'Csajkovszkij utca', *Madách Imre utca* → 1945: *Čapkova ulica* 'Čapek utca', *Petőfi utca* → 1945: *Beblavého ulica* 'Beblavej utca' (Pávol, 1847–1910, szlovák író), *Wesselényi Miklós utca* → 1937: *Palárikova ulica* 'Palárik utca' (Ján, 1822–1870, szlovák drámaíró).

Az nem meglepő, hogy a *Bercsényi Miklós utcá*-t már 1921-ben átnevezték. Ekkor lett *Fadruszova ulica* azután, hogy a *Fadrusz János kőpart* a *Dunajsky priboj* 'Dunai rakpart' nevet kapta. Sajnos Fadrusz emlékét Pozsonyban már nem őrzi utcanévtábla, 1945-től a semleges *Múzejná ulica* 'Múzeum utca' olvasható hírneves szülöttének neve helyett.

Természetesen a német kötődésű utcan neveket is kiiktatták, így lett a *Hummel utca* 1945-ben *Nedbalova ulica* (Oskar Nedbalov, 1874–1930, cseh hegedűművész, zeneszerző), tehát az osztrák zeneszerző helyett egy cseh lett a névadó.

Az egykori Koronázási Domb térnek hiába sikerült az első szlovákosítási hullámban legalább tükörfordításban megőriznie a nevét, még öt átnevezésen esett át, ahogy ezt fentebb részleteztük. A névsorból jól érzékelhető, hogy a magyar történelemtől egyre távolabb eső neveket kapott, az utolsót 1972-ben Lúdvít Štúrról. Úgy látszik, ezzel be is teljesedett a sorsa: hiába hívják *Štúrova ulicá*-nak az egykori *Baross Gábor utcá*-t, a szlovák hősnek a szlovák fővárosban teret is kellett kapnia. „Nehezen találhatunk Szlovákiában olyan várost, ahol ne volna *Štúr utca* vagy *Štúr tér*” (LOVISEK 2007: 131).

A magyar történelmi múlthoz való kötődése miatt gyökeresen meg kellett változtatni a *Nádor utca* nevét is, 1921-ben *Čulenova ulica* 'Čulen utca' (Marek, 1887–1957, szlovák antifasiszta politikus) lett. A *Császár út* neve sem volt összeegyeztethető a szlovák nemzeti öntudattal, már 1921-től *Mudroňova ulica*-ként található meg. Mudroň 1925-ban teret is kapott, az ORTVAY-nál 1905-ben még *Jakab városbíró tér*-ként található, azóta hatszor átkeresztelt közterület is ezt a nevet viselte 1937-ig. (1990-ben, ha nem is a történelmi hűségnek jobban megfelelő első szlovák nevet – *námestie richtára Jakuba* – de legalább a *Jakab* nevet és ezzel a második szlovák elnevezést visszakapta a tér, így ma ismét *Jakubovo námestie*; vö. 5.1.)

Kicsit rövidebb, de hasonló utat járt be a Zrínyi Miklós nevét viselő utca is: *Zrínyi utca* → 1923: *Zrinyiho ulica* 'Zrínyi utca' → 1927: *Zrinskeho ulica* 'Zrínyi utca' → 1933: *námestie Izidora Engla* 'Izidor Engel tér' (pozsonyi zsidó tisztségviselő, elöljáró) → 1939: *Zrinského ulica* (2001: *Zrinskeho* [!]). A rövid kitérőtől eltekintve máig Zrínyi maradhatott a névadó úgy, hogy a családnévnek a horvát változatát fogadták el – ékezettel vagy anélkül –, ezzel egyértelműen szlávossítva a magyar történelem nagy alakját.

A személynévcserékkel a fő probléma elsősorban az, hogy míg korábban a magyar vagy német névadók között jelentős többségben voltak azok, akik sokat tettek Pozsonyért, a helyükbe került szlovák (szláv) személyiségek között alig akad néhány, aki bármilyen módon a városhoz köthető, sőt gyakran alig lehet megtudni róluk valamit.

6. A pozsonyi utcanév-változtatások tanulságai. A mai és az egykori pozsonyi utca-
nevek tanulmányozása, a változások vizsgálata megerősíti, hogy a valamikori, tájékozódást segítő funkció ugyancsak háttérbe szorult az emlékeztető funkcióval szemben ugyanúgy, ahogy más településeken is. Igen jó példáit láthatjuk annak is, hogy főleg a 19. század utolsó évtizedeitől a magyar identitás kifejezése, erősítése meghatározóvá vált az utcanévadásban. Ez esetenként névváltozást is okozott, viszont továbbra is megmaradt a lakosság etnikai összetételének megfelelő kétnyelvű névhasználat. Ezt rögzítette ORTVAY TIVADAR is 1905-ben. Az 1920-as évektől kezdve megindult szlovák szimbolikus térfoglalás viszont gyökeresen átalakította az utcanévállományt. „Meghatározó szerepe volt az 1919 utáni összes történelmi korszakban annak a – Lubomír Lipták szlovák történész által megfogalmazott – motivációnak, hogy az utcanevekben ki kell hangsúlyozni a szlovák elemet. Ez a fajta kihangsúlyozás azonban a magyar nemzeti múlt és államiságra emlékeztető utca-
nevek teljes felszámolásához vezetett” (LOVISEK 2007: 135). A 2008-ban Párkányban tartott 15. Élőnyelvi Konferencián ugyancsak LOVISEK JÚLIA (2009) számolt be a pozsonyi magyarok mai utcanévhasználatát feltáró kérdőíves kutatásának eredményeiről, vagyis arról, hogy a magyar történelmi utcanevek ismerete a magyar identitású lakosság körében is mennyire visszaszorult. Mindez szoros összefüggést mutat azzal, hogy időközben a lakosság etnikai összetételében a szlovákok aránya meghaladta a 90%-ot, sőt a hivatalos nyelv is a szlovák lett, teljesen kiszorítva nemcsak a magyart, hanem a németet is. Ez a változás a 20. századi történelem ismeretében teljesen érthető és logikus ugyanúgy, mint az, hogy az új nevekkal nemcsak a magyar nyelvű elnevezéseket, hanem a magyar múltat is szinte teljes egészében sikerült eltüntetni legalábbis a történelmi városrészek utcanévtábláiról. Egy-két helyen nyomokban még fellelhető a magyar kultúra az utcák elnevezésében. Lehet, hogy a zene világában kevésbé érvényesült a politikum; ezt sugallja, hogy az újabban kiépült utcák között már található *Listova ulica* 'Liszt utca' és *Bartokova ulica* 'Bartók utca' is a *Mozartova*, *Haydnova*, *Rubinsteinova ulica*-k közelében. *Jokaiho*, *Madáchova*

és *Petőfiho ulica* ('Jókai, Madách és Petőfi utca') is található Pozsonyban, a Podunajské Biskupice (Pozsonypüspöki) városrészben, amely korábban önálló település volt. 1972-ben lett Pozsony része, a mai nevét is ekkor kapta. Az, hogy ebben a városrészben az utcanévtáblákon megmaradhettek a fenti magyar írók nevei, nem kis részben köszönhető annak, hogy születési helyük vagy származásuk alapján kapcsolatba lehet hozni őket a szlovák kultúrával, történelemmel.

Pozsony esetében külön érdekes, hogy az átnevezések mennyire gyakoriak voltak, és mennyire jellemzőek az egyes átnevezési hullámok. Az egykori, párhuzamosan használt magyar és német nevek jelentős része ugyan még ma is őrződik a szlovák tükörfordításokban (pl. *Bab, Kalapos*; vö. 3. táblázat); semleges voltuk miatt sem a pánszláv, sem a fasiszta, sem a kommunista ideológia nem kezdte ki őket. Ezek – ha csak közvetve is – a város történetére utalnak, általuk jól nyomon követhető az egykori természetes utcanévadás, a régi, középkori utcák elnevezésében érvényesülő eredeti funkció. Sőt esetenként tapasztalhatjuk, hogy kisebb-nagyobb kitérők után egy-egy közterület visszakapta azt a nevét (természetesen szlovákul), amely a legkorábbi volt (pl. *Posta utca*). Ezeknek a névrehabilitációs törekvéseknek örülhetünk, és csak remélni tudjuk, hogy nem csak Pozsonyban lehetünk tanúi ilyen visszanevezéseknek.

A későbbi, mesterséges névadással létrehozott utcanevek, amelyek főleg a 19. század közepétől a magyar történelmi és kulturális vonatkozásokat erősítették, mára nyomtalanul eltűntek. Különösen szomorú, hogy nemcsak azoknak a személyeknek a nevére nem emlékeztet egyetlen utcanévtábla sem, akik nem kapcsolódtak szorosan a városhoz, hanem azokéra sem, akik egykor sokat tettek Pozsonyért, itt voltak életük fontos állomásai, itt alkottak maradandót, hírt-nevet szerezve nemcsak a magyarságnak, hanem a város egész lakosságának is. Igaz, nemcsak a magyar, de más nem szlovák vagy szláv kötődésű nevek sem élhették túl ezt a folyamatot. Nem kegyelmeztek a Habsburgoknak, a német nemzetiségű városvezetőknek, sőt még a vallonoknak sem. Sajnálatos, hogy ideológiai okokból ebben a városban is felülírták az utcanévtáblákon őrződő történelmi emlékezetet. Ráadásul az átnevezések nem csak gyökeresen megváltoztatták az előző korok utcaneveit: részben sikerült elszűrkiteniük is a pozsonyi utcanévkincset azzal, hogy olyan új utcanevek kerültek használatba, amelyek nem kötődnek Pozsonyhoz, illetőleg még az utca valamely jellegzetességét sem tükrözik. Jól tudjuk, hogy ez nem csupán pozsonyi sajátosság, éppen ezért érdemes és tanulságos lenne módszeresen összevetni az utcanév-változtatási folyamatokat, a kiváltó okokat más régióbeli városok közterületneveinek változásaival a kulturális és ideológiai térfoglalás szempontjából.

Hivatkozott irodalom

- BALÁZS GÉZA 1997. Névpolitikai küzdőtér. In: B. GERGELY PIROSKA – HAJDÚ MIHÁLY szerk., *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Miskolc, 1995. augusztus 28–30)* 1–2. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest–Miskolc. 2: 484–491.
- BÁRDI NÁNDOR 2013. *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

- ERŐSS ÁGNES 2009. Beregszász utcanévei a geopolitikai változások tükrében. In: BAJMÓCZY PÉTER – JÓZSA KLÁRA – PÓCSI GABRIELLA szerk., *Geográfus Doktoranduszok IX. Országos Konferenciája – Társadalomföldrajzi előadások*. Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszék, Szeged. 1–16.
- ERŐSS, ÁGNES 2017. Politics of street names and the reinvention of local heritage in the contested urban space of Oradea. *Hungarian Geographical Bulletin* 66: 353–367. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.66.4.6>
- ERŐSS ÁGNES – TÁTRAI PATRIK – KOCSIS KÁROLY 2010. A nagyvárosi köztérnevek mint a geopolitikai változások tanúi. In: LÓKI JÓZSEF szerk., *Interdiszciplinaritás a természet- és társadalomtudományokban: tiszteletkötet Szabó József geográfus professzor 70. születésnapjára*. Debreceni Egyetem Természetföldrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Debrecen. 87–94.
- HAJDÚ MIHÁLY 1975. *Budapest utcanéveinek névtani vizsgálata*. Nyelvtudományi Értekezések 87. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN 1993/2007². *A helynevek nyelvi elemzése*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 67. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. *Magyar helynévkutatás 1958–2002*. A Magyar Névtár Kiadványai 7. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Debrecen.
- KÁLMÁN BÉLA 1989⁴. *A nevek világa*. 4. kiadás. Csokonai Kiadó, Debrecen.
- KISS LAJOS 1992. Cuius regio, eius nomen? *Magyar Tudomány* 37/2: 129–135.
- KOCSIS, KÁROLY – KOCSIS-HODOSI, ESZTER 1998. *Ethnic Geography of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin*. Geographical Research Institute and Minority Studies Programme Hungarian Academy of Sciences, Budapest.
- KOCSIS KÁROLY – TÁTRAI PATRIK szerk. 2015. *A Kárpát–Pannon-térség változó etnikai arculata*. Magyar Tudományos Akadémia Csillagászati és Földtudományi Központ Földrajztudományi Intézet, Budapest.
- LANSTYÁK ISTVÁN 1998. Utcanevek a múlt időben. In: LANSTYÁK ISTVÁN szerk., *Nyelvünkben – otthon*. Nap Kiadó, Dunaszerdahely. 100–110.
- LOVISEK JÚLIA 2007. Pozsony utcanéveinek politikai indíttatású névváltoztatásai az első Csehszlovák Köztársaság megalakulása után. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 9/2: 127–136.
- LOVISEK JÚLIA 2009. A pozsonyi magyarok mai utcanévhasználata. In: BORBÉLY ANNA – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ – HATTYÁR HELGA szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15. Élőnyelvi Konferencia, Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 101. MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar – Tinta Könyvkiadó, Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra. 283–292.
- Ortvay-adatbázis = <http://www.ortvay.eu> (2017. 12. 01.)
- ORTVAY TIVADAR 1991. *Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben*. Püski-Regio, Budapest.
- ORTVAY TIVADAR 2008a. *Pozsony város utcái és terei – Óváros*. Kalligram Kiadó, Budapest.
- ORTVAY TIVADAR 2008b. *Pozsony város utcái és terei – Terézváros*. Kalligram Kiadó, Budapest.
- ORTVAY TIVADAR 2009a. *Pozsony város utcái és terei – Ferenc József-város*. Kalligram Kiadó, Budapest.
- ORTVAY TIVADAR 2009b. *Pozsony város utcái és terei – Nándorváros*. Kalligram Kiadó, Budapest.
- ORTVAY TIVADAR 2009c. *Pozsony város utcái és terei – Újváros*. Kalligram Kiadó, Budapest.
- PSP.³ = *Pravidlá slovenského pravopisu*. 3., átdolgozott kiadás. Veda, Bratislava, 2000.
- SIMON ATTILA 2009. Nemzetállam-építés eszközei az első Csehszlovák Köztársaságban. *Közép-európai Közlemények* 2/2–3: 107–113.

- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SOLYMÁR IMRE 1984. Az utcanévadás „vezér-példája” 1831–32-ben: Buda városa. *Névtani Értesítő* 9: 137.
- T. SOMOGYI, MAGDA 2012. New Street Names in Budapest. In: ARCAMONE, MARIA GIOVANNA et al. eds., *Atti del XXII. Congresso Internazionale de Onomastiche. Sezione V. (Pisa 29 agosto–3 settembre 2005.) Toponomastica*. Università di Pisa, Pisa. 361–372.
- SZULOVSKY JÁNOS 2002. A helynevek politikumához. In: HOFFMANN ISTVÁN – JUHÁSZ DEZSŐ – PÉNTEK JÁNOS szerk., *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10)*. Debreceni Egyetem, Debrecen–Jyväskylä. 107–120.
- VINCZE LÁSZLÓ 1997. Tulajdonnév és köznévi, előtag és utótag kölcsönös viszonya Pozsony utcaneveiben. In: B. GERGELY PIROSKA – HAJDÚ MIHÁLY szerk., *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Miskolc, 1995. augusztus 28–30)* 1–2. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. Magyar Nyelvtudományi Társaság – Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézet, Budapest–Miskolc. 2: 406–414.

T. SOMOGYI MAGDA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7665-3660>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

TINER TIBOR

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3498-5851>

Magyar Tudományos Akadémia

Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont

Földrajztudományi Intézet

MAGDA T. SOMOGYI – TIBOR TINER, *Changes of street names through the example of Pozsony [Bratislava]*

In the introduction, the authors briefly outline the history of Bratislava, focusing especially on the momentous events of the 20th century. As a starting point, characteristic groups of 1905 street names are observed concerning motivation, components and semantic background (cf. ORTVAY, Pozsony város utcái és terei [Streets and squares in the city of Bratislava]). Special attention is given to street names that can be connected to Hungarian history and culture. The discussion of street name changes in Bratislava is based on the ortvay.eu database; street name changes between the 1920s and the 2010s are examined according to frequency, motivation and time period. Both frequency and motivation are closely related to the above mentioned momentous events, such as repeated fundamental changes in politics and constitutional laws. As a result, they are connected to virtual space occupation; although several streets and squares of the town were renamed not only around regime changes, but within politically coherent time periods. Finally, the authors explore how well the history of the city is represented in the present-day names of streets and squares in Bratislava, and propose similar contrastive studies of the history of street names in towns of other regions.